

Data przesłania tekstu: 20 X 2017 r.

Data przyjęcia tekstu do druku: 27 X 2017 r.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/AKZ.2017.014>

Editiones sine fine, t. 1, red. Krzysztof Kopiński, Wojciech Mrozowicz, Janusz Tandecki, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2017, ss. 260.

Editiones sine fine, t. 1, to pierwszy z pokonferencyjnych tomów poświęconym szeroko zrozumianej edycji źródeł historycznych. Pierwsza z cyklu konferencja miała miejsce w Toruniu, w dniach 12–13 V 2016 r. Organizatorzy przewidują, że kolejne spotkania będą odbywały się w systemie dwuletnim, na przemian w Toruniu i we Wrocławiu.

Tom zawiera 16 (spośród 36 wygłoszonych) tekstów o różnym poziomie szczegółowości. Treść opublikowanych w ramach wydawnictwa artykułów przypada na okres XI–XXI w. Minusem ze strony organizatorów jest brak artykułu wprowadzającego w zawartość niniejszej książki. Dla porównania w tomach pokonferencyjnych Toruńskich Konfrontacji Archiwalnych tradycją jest, iż organizator zabiera głos w postaci rozprawy naukowej adekwatnej do tematu obrad. Warto by było na przyszłość przemyśleć tę kwestię.

Mateusz Superczyński (Archiwum Państwowe w Toruniu), *Edycja ksiąg miejskich Chełmna – różnorodność metodologii i szkół edytorskich*

Autor artykułu dokonał przeglądu i charakterystyki zachowanych źródeł do dziejów średniowiecznego Chełmna. W tym miejscu nie mogło zabraknąć także opisu losów ksiąg miejskich i innych dokumentów dotyczących miasta. Jednakże jądrem całego tekstu jest analiza metod edytorskich zastosowanych przez niemieckich i polskich historyków. Autor zwrócił uwagę na różnice w tych metodach. Końcowym aspektem jest pewnego rodzaju wizja sugerująca sfinalizowanie prac nad edycją przekazów źródłowych do dziejów średniowiecznego Chełmna. Tekstowi nie można niczego zarzucić. Jednakże dobrym pomysłem wartym rozważenia przy kolejnej publikacji jest wzbogacenie o kilka zdjęć obrazujących źródło (przynajmniej tych przechowywanych w AP w Toruniu).

Julia Możdżeń (Biblioteka Uniwersytecka UMK), *Projekt edycji kodeksu Bernta Stegmanna (1528) – najstarszego zводу gdańskich kronik*

Niniejszy tekst jest efektem realizacji projektu w ramach „Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki”. U jego podstaw leżą informacje odnoszące się do miejsca przechowywania, opisu fizycznego jak i tożsamości twórcy źródła. W dalszej części rozprawy autorka przedstawiła strukturę wewnętrzną dzieła z uwzględnieniem relacji opisywanych treści względem kronikarza, a następnie jego budowę i losy. Praca wykonana w ramach projektu zasługuje na uznanie, lecz struktura samego artykułu budzi lekkie kontrowersje. Czy naturalnym miejscem dla opisu dziejów źródła nie jest początek tekstu, w którym już zostało określone miejsce przechowywania? Poza tym opis budowy rękopisu odnosi się do opisu fizycznego, który także został ledwie napomknięty we wstępie. Natomiast na uznanie zasługuje mnogość fotografii, które dobrze obrazują dzieło.

Kamila Follprecht (Archiwum Narodowe w Krakowie), *Kontynuacja edycji ksiąg przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie 1612–1800*

Treść zamieszczonego w ramach tomu artykułu można podzielić na dwie zasadnicze części. W pierwszej dokonano wyliczenia ksiąg przyjęć do prawa miejskiego z całego terenu Polski poczynawszy od późnego średniowiecza na XIX/XX w. kończąc. Następnie zostały ukazane inicjatywy wydawnicze tego typu ksiąg wraz z opisem metod zastosowanych przy konkretnych edycjach. Tekst jest pewnego rodzaju wezwaniem do podjęcia wyzwania zaplanowanej przez Archiwum Narodowe w Krakowie edycji ksiąg przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie za lata 1612–1800. Autorka zwróciła uwagę na to, aby ukończone źródła zamieścić w Internecie. Ciekawą sprawą jest fakt, że autorka w żadnym miejscu nie odnosi się do *Instrukcji wydawniczej dla źródeł nowożytnych* Kazimierza Lepszego, adekwatnej do tego okresu.

Maciej Zdanek (Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie), *Edycje ksiąg urzędowych Uniwersytetu Krakowskiego – dzieło na nowo podjęte*

Pierwszym poruszonym zagadnieniem jest podstawa prawna funkcjonowania uniwersytetu, struktura organizacyjna oraz spuścizna dokumentacyjna będąca efektem funkcjonowania władz uczelni i naukowego życia akademickiego. Ponadto autor przedstawił sposób korzystania z wytworów uczelni. Wyjaśnił też, dlaczego w ramach niektórych ksiąg dochodziło do bałaganu i mieszania się serii. Zwieńczeniem tych rozważań jest szczegółowy opis historii dokonywanych edycji ksiąg urzędowych uniwersytetu. Kilka zdjęć obrazujących źródło zdecydowanie wzbogaciłoby pracę.

Stanisław Rosik (Uniwersytet Wrocławski), *Czy za pierwszych Piastów istniał pagus Silensis? O nowożytnej genezie dzisiejszych problemów interpretacyjno-translatorskich (na przykładzie badań nad wątkiem Ślęży w Kronice Thietmara)*

Opublikowany artykuł wylicza i krytykuje prace zarówno niemieckich, jak i polskich historyków, którzy podjęli się edycji kroniki Thietmara z 1017 (1018) r. Kierowane doń zarzuty dotyczą kwestii interpretacyjno-narratorskich z pozoru niewiele znaczących słów,

które jednak mogą być istotne dla potencjalnego odbiorcy. Tekst słusznie pokazuje do czego może doprowadzić skłonność do uproszczeń podczas pracy historyka.

Rościśław Żerelik (Uniwersytet Wrocławski), *Carmen miserabilia – magistra Rogera z Apulii – edycje i przekłady (na marginesie nowego rosyjskiego przekładu „Pieśni żalostnej”)*

Na samym początku tekstu autor do wiedzy czytelnika podaje syntetyczne informacje odnoszące się do twórcy omawianego źródła, a także okoliczności powstania. Z tego miejsca prowadzi w stronę szczegółowej listy późniejszych przekładów rękopisu z uwzględnieniem wierności co do oryginału. Na samym końcu zawarto krytyczne uwagi względem wspomnianej w tytule wersji rosyjskiej źródła. Wykonana praca zapewne pomoże dotrzeć do poszczególnych tekstów (o ile jakiś badacz pokusi się o dodanie swojej „cegiełki” w zakresie edycji *Pieśni żalostnej*), bo przecież jest ważne przy edycji, aby dotrzeć do wszelkich późniejszych kopii, przekładów lub tłumaczeń danego źródła.

Antoni Barciak (Uniwersytet Śląski), *Cykl wydawniczy Regesty dokumentów przechowywanych na Górnym Śląsku*

Jest to praca, która w zasadzie informuje o założeniach i wcieleniu w życie projektu edycji dokumentów odnoszących się do terenu historycznego Górnego Śląska, zarówno po polskiej, jak i po czeskiej stronie. Autor opisuje cały przebieg działań, począwszy od kwerendy aż po namacalne powstanie poszczególnych tomów. W niniejszym tekście wymieniono także osoby biorące udział w przedsięwzięciu. Natomiast stosunkowo niewiele miejsca poświęca przyjętej metodzie edycji (zapewne szerszy opis znajduje się w publikacji). Na uwagę zasługuje pewna niekonsekwencja, a być może zwykły błąd. To znaczy w jednym miejscu autor wylicza, że w drugim tomie odnaleziono i zarejestrowano 629 dokumentów, natomiast na kolejnej stronie pisze, że jest ich już 635.

Janusz Grabowski (Archiwum Główne Akt Dawnych), *Księga skarbowa Janusza II. Prace nad nową edycją rachunków dworu książęcego*

Na kilku pierwszych stronach artykułu opisano dzieje wraz z obecnym miejscem przechowywania księgi. Dokonano także zwięzłego opisu kodykologicznego. Autor osadził źródło w konkretnym systemie kancelaryjnym i opisał go, wymienił przy tym konkretne osoby pełniące wówczas funkcje kanclerzy. Poza tym czytelnik został zaznajomiony z sylwetką księcia Janusza II. Co do samego źródła, to zdaniem badacza dostarcza ona wielu cennych informacji nie tylko o charakterze skarbowym, ale także materialnym czy kronikarskim. Ponadto twórca publikacji odniósł się krytycznie do istniejącego już wydania źródłowego księgi. Twórca edycji został obrzucony gromkimi uwagami co do formy i treści. Tyn samym autor artykułu manifestuje potrzebę nowej, doskonalszej (poprawionej) edycji.

Marek Słoń (Instytut Historii PAN w Warszawie), *Sine initio et sine fine. Edycja źródła jako proces zawsze otwarty*

Wygłoszony na konferencji referat, a opublikowany na łamach niniejszego wydawnictwa tekst jawi się jako polemika, głos odnoszący się do istoty edytorstwa źró-

deł historycznych, nie tylko w Polsce, ale i na świecie. Autor w formie refleksji próbuje jak najbardziej precyzyjnie odpowiedzieć na postawione przez siebie pytanie czym było edytorstwo, czym jest obecnie i w jakim kierunku ono zmierza. Udzielając odpowiedzi poddaje analizie poszczególne etapy tworzenia edycji. Jako przykład zastosowanej praktyki edytorskiej podaje prace zespołu, w którym partycypuje tworzącego *Atlas Fontium* zawieszono na witrynie IH PAN. Podjęta przez opisany zespół inicjatywa edycji źródeł o charakterze podatkowym ma realne szanse stać się wyznacznikiem/ wzorem co do sposobu wydawania źródeł nowożytnych. Być może z czasem wyprze wydania w formie analogowej. Cechuje ją wielka przejrzystość, a co najważniejsze możliwość błyskawicznego wyszukania interesującej użytkownika informacji (konkretnego miasta). Z czasem może powstanie zupełnie nowa instrukcja dla edycji cyfrowych oparta na założeniach atlasowych.

Anna Zajchowska (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), *„Monumenta Vaticana” – koncepcje edycji późnośredniowiecznych źródeł papieskich. Przyczyny sukcesów i porażek*

Fundamentem upublicznionego tekstu jest analiza źródłoznawcza dokumentów papieskich z XIV i XV w. Autorka określiła podstawę źródłową poszczególnych międzynarodowych inicjatyw wydawniczych uwzględniając różnice w wyborze i skutki wyboru. W artykule przedstawiono także mankamenty ujawniające się podczas prac edytorskich nad spuścizną kancelarii papieskiej. Jednakże nie pokusiła się o dokonanie krótkiego omówienia struktury organizacyjnej urzędów w Watykanie, co pozwoliłoby czytelnikowi na lepszą orientację w przytaczanych zespołach archiwalnych. Poza tym tekst jest dość chaotyczny, autorka odpowiadając na postawione przez siebie pytanie przenosi się z kraju do kraju, zamiast tymi samymi pytaniami opisać kolejno wytypowane przez siebie państwa. Kolejnym zarzutem są potknięcia terminologiczne, zamiast chwalić się znajomością literatury dobrze by było jednak wyjaśnić czytelnikowi czym są „brewia”. Nie wiem też, dlaczego autorka rozdzieliła Szkotów i Brytyjczyków, skoro Szkocja jest przecież integralną częścią Wielkiej Brytanii. Ogólnie w tekście słabo zaakcentowano sukcesy, o których mowa w tytule. Odnosi się nieodparte wrażenie, że wydawanie drukiem spuścizny aktowej papieża wiąże się nieodmiennie z wieloma problemami i przeszkodami, którym trudno sprostać.

Adam Kozak (Instytut Historii PAN w Warszawie), *W poszukiwaniu metody edycji późnośredniowiecznych kościelnych ksiąg sądowych*

Autor nie napisał tego wprost, lecz odnosi się wrażenie, iż edycje źródeł proveniencji kościelnej w naszym kraju są zaniedbane w porównaniu ze źródłami wytworzonymi przez administrację świecką. Postuluje on zatem konieczność wszczęcia działań w celu edycji ksiąg kościelnych, ze szczególnym uwzględnieniem sądów kościelnych. Jego zdaniem obejmują one szerokie spectrum spraw, co czyni je ciekawymi i godnymi udostępnienia szerokiemu kręgowi odbiorców. Wydawanie tego typu ksiąg sądowych jak twierdzi autor

wiąże się z licznymi trudnościami, które opisuje wraz z podaniem możliwych rozwiązań. Trudno nie zgodzić się z opisanym na łamach artykułu tezami. Byłaby to alternatywa do wydawanych na szeroką skalę ksiąg miejskich. Do wachlarza problemów należałoby dodać uzyskanie dostępu do tych materiałów, który nie zawsze jest tak pełny jak w przypadku archiwów państwowych. Nie mówiąc już o uzyskaniu zgody na publikację źródła, co wiąże się z utratą profitów z tytułu zmniejszającej się liczby badaczy korzystających z zasobu archiwów kościelnych.

Bogumił Szady (Katolicki Uniwersytet Lubelski), *W sprawie metody opracowania repertoriów wizytacji kanonicznych epoki staropolskiej*

Intencją, którą wyraża autor zamieszczonymi słowami jest idea stworzenia pomocy pozwalającej wyszukać zapisy wizytacji kościelnych z okresu staropolskiego w formie repertorium. Wpierw jednak czytelnik zapoznany jest z szeregiem informacji natury ogólnej dotyczących treści tych wizytacji i ich przydatności w pracy naukowej oraz czym w ogóle jest repertorium i na czym mogą polegać problemy w jego konstruowaniu. Dla porównania zostały przedstawione zagraniczne odpowiedniki repertoriów stworzonych w krajach zachodnich. Natomiast na ostatnich trzech stronach artykułu, zamieszczono projekt repertorium powstałego w oparciu o technologię informacyjną. Taka elektroniczna wersja rzeczywiście mogłaby ułatwić odnalezienie interesującego nas obiektu funkcjonującego w strukturze kościelnej na każdym jej poziomie. Jednakże nawet jeżeli wzbogacić ją o cyfrowy obraz strony, na której dana informacja się znajduje, to i tak nie można utożsamiać tego z edycją. Istotą edycji jest możliwie jak najwierniejszy (zależy to od instrukcji wydawniczej i wydawanego źródła) zapis odczytu źródła będący pewnego rodzaju interpretacją. To co proponuje autor byłoby jedynie formą udostępniania materiałów archiwalnych. Zresztą podobna praktyka realizowana jest w ramach internetowej publikacji *Atlas Fontium*, która między innymi w formie arkusza kalkulacyjnego zawiera spis miast płacących szos wraz z hiperłączem do źródła.

Leszek Zygmier (Państwowa Szkoła Zawodowa w Ciechanowie), „*Concilia Poloniae*” – *niedokończona seria wydawnicza*

Autor skrupulatnie opisał genezę i środowisko naukowe, które zainicjowało wydawanie serii. Pokrótkę określił także zawartość poszczególnych tomów z uwzględnieniem tego co powinno znaleźć się w kolejnych. Tekst jest swoistym przyczynkiem do wznowienia tytułowej serii wydawniczej zawierającej statuty synodalne. Nie mniej ważnym poruszonym postulatem jest także odświeżenie tego co zostało już opublikowane w ramach wydawnictwa.

Tomasz Związek (Instytut Historii PAN w Warszawie), *Wydawać, ale jak? Propozycja cyfrowej edycji staropolskich ksiąg sądowych XV–XVIII wieku*

Autor artykułu już na wstępie wyjaśnia na czym polega trudność wydawania staropolskich ksiąg sądowych, ze szczególnym uwzględnieniem ksiąg sądów partykularnych, na których zarazem skupia się jego uwaga. Proponuje jednak rozwiązanie, którego ideą

jest stosunkowo łatwe przeskoczenie tych przeszkód. Punktem wyjścia jest dla autora metoda przyjęta przez Austriaków, aczkolwiek oparta na systemie teleinformatycznym. Wskazany przez autora projekt należy zaliczyć do inicjatyw mających na celu raczej szersze i łatwiejsze udostępnienie materiałów archiwalnych, nie zaś do edycji *sensu stricto*. Użytkownik bowiem chcąc przeczytać cały tekst źródła i tak będzie skazany na samego siebie i swoje zdolności, bądź ich brak. Autorowi chyba umknęła jedna kwestia, mianowicie problem obszerności wpisów w księgach sądów partykularnych, a nawet i miejskich dotyczy jedynie ośrodków przedniejszych, o większym zasięgu terytorialnym. Odnosić te narastanie do wszystkich miast to jednak zbyt daleko idące uogólnienie.

Janusz Łosowski (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie), *Problem modernizacji instrukcji wydawniczej dotyczącej źródeł historycznych z okresu staropolskiego*

Na samym wstępie wygłoszonego w ramach konferencji tekstu, autor określił przesłanki, które skłoniły go do przemyśleń na temat uwspółcześnienia zasad instrukcji dla wydawców źródeł historycznych. Opisał także okoliczności powstania już dziś skądinąd klasycznej instrukcji wydawniczej oraz jej elementy. Ponadto ustosunkował się do metody wydania gotowej publikacji. Następnie przedstawił i odniósł się krytycznie do zawartych w niej zasad. Na samym końcu podsumował wszystko o czym mówił formułując pewnego rodzaju koncept zmian. Szkoda, że w niniejszym wywodzie autor nie wypowiedział się o instrukcji wydawniczej dla źródeł średniowiecznych Adama Wolfa, które przecież także odnosi się do okresu staropolskiego. Co do kwestii sposobu wydania źródła to nie ma nic złego w wydaniu książkowym, ale z indeksem osobowym i geograficznym. Natomiast wersja elektroniczna w formie pliku WORD rzeczywiście daje duże możliwości przeszukiwania. Może warto się zastanowić czy nie wrócić do pomysłu znanego z formy edycji jaką przed laty zaproponował Władysław Łebiński (*Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, zamieszczony na stronie Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej) ale wzbogacony o hiperłącze do kopii cyfrowych źródeł jako wersji poglądowej. Może też warto skłonić się ku nazwijmy to „edycji cyfrowej” zaproponowanej przez Słonia?

Paweł Madejski (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie), *„Metoda edytorska” Szymona Starowolskiego*

Autor niniejszej rozprawy swój wywód zaczyna od ukazania kształtującej się przez wieki sztuki edytorstwa, którą parali się także nasi rodacy. Dociera tym samym do postaci Szymona Starowolskiego i jego monumentalnego dzieła. Naturalnie temu dziełu poświęca najwięcej miejsca. Opisuje więc genezę i cel powstania, następnie strukturę treści i przesłanki, którymi kierował się autor zabytku wybierając takie właśnie treści a nie inne. Ponadto czytelnik zostaje zaznajomiony ze stylem prowadzonych zapisów. Szkoda, że tak bogata i szczegółowa analiza źródłoznawcza nie została podparta żadnymi fotografiami, które zobrazowałyby badany przedmiot.

Wiele zamieszczonych artykułów ma charakter postulatów mniej lub bardziej możliwych do spełnienia. Poruszone w ramach tomu wątki nie tylko reprezentują określone

środowiska naukowe, ale także stanowią pewnego rodzaju zbiór różnych praktyk/podejść w związku z szeroko rozumianym edytorstwem źródeł historycznych, którymi są materiały archiwalne różnych proveniencji. Należy jednak pamiętać, że instrukcje wydawnicze są jedynie drogowskazami dla przyszłych wydawców pomników dziejowych, więc różna może być ich interpretacja. Tak naprawdę wiele zależy od typu źródła i od tego do kogo będzie skierowane dane wydawnictwo źródłowe. Stąd też jak wiele jest inicjatyw wydawniczych, tak różne mogą być ich efekty. Współczesne technologie coraz częściej są obecne w warsztacie historyka, archiwisty, edytora, dlatego być może warto uwspółcześnić dokonania Wolfa czy Lepszego i opracować nowe wytyczne, które uwzględniałyby ducha epoki, w której się znajdujemy. Może należałoby sporządzić jednolitą „instrukcję wydawniczą dla źródeł staropolskich w postaci cyfrowej” oraz opracować (we współpracy z filologami) podręcznika „paleografii polskiej”. Na dobrej drodze ku temu są osoby uczestniczące w realizacji projektu znanego jako *Atlas Fontium*.

Marcin Frańś
(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)
marcin-fras@wp.pl